

Deus dicitur dormire metaphoricè.

prevaluerunt Philistæi in Hebræos, non ob Philistæorum potentiam, vel Domini impotentiam; sed quia Dominus dormiebat, et dormiebat sopore gravi, tanquam crapulatus a vino. Ebrietas enim alie dormire facit. Sed a sopore illo excitatus potentiam suam in Philistæos mirifice demonstravit. Dicitur autem Deus dormire metaphoricè, quando ita se gerit, ac si non adverteret injurias, quas illi faciunt iniqui: et dicitur dormire, ut crapulatus a vino, quando patienter agit erga gravissimos peccatores, ac si ita alle dormiat, ut non advertat injurias maximas contra se fieri, qualis injuria fuit captivitas arce. Non desunt, qui metaphoram ebrietatis ita explicant, ut sensus sit, Deum excitatum a somno potenter et furiose egisse in adversarios, ut solent ebrii, qui valentissimi et audacissimi sunt, cum non advertant quid faciant. Sed non placet ista expositio; tum quia ebrietas facit quidem audaces homines, sed non potentes, imò debilitat potius; et qui a somno exsurgunt, non surgunt ebrii, sed sobrii: manet ergo prior expositio, quæ S. Augustini est. « Et percussit inimicos suos in posteriora: » inmisit enim morbum gravissimum, et pudendum « in posteriora » corporis Philistinorum, ac, ut Scriptura loquitur, « in secretiore parte natium, » ut simul cruciarentur dolore et rubore, ut legitur lib. I Reg. cap. v: « Opprobrium sempiternum dedit illis; » quia providentia Dei fecit, ut ipsi Philistæi ante aureos appenderent arce ad memoriam sempiternam morbi pudendi, quo Deus illos affecerat, I Reg. cap. vi. « Et tabernaculum Joseph, » id est, noluit deinceps tabernaculum sacrum, in quo servabatur arca, esse in Silo, quæ est civitas in tribu Ephraim, qui filius erat Joseph. « Et tribum Ephraim non elegit, » id est, constitutus regnum in populo suo, non elegit regem ex tribu Ephraim, quæ erat una ex duabus tribubus Joseph, et quidem numerosissima et potentissima. « Sed elegit tribum Juda, montem Sion, quem dilexit: » id est, elegit tribum Juda, ex qua daret populo suo principes; et elegit montem Sion, in locum tabernaculi, et postea templi, in quo servaretur arca, et fierent sacrificia. « Et edificavit sicut unicorinium sanctificium suum in terra, quam fundavit in secula, » id est, edificavit Deus in monte Sion, sive in Jerusalem, quæ est terra duratura in æternum, sanctuarium suum firmissimum quasi cornu monocerotis. Hæc est parabola præcipua, et propositio, sive ænigma potissimum, quod initio Psalmi Propheta promisit; neque enim sanctuarium Testamenti veteris fuit firmum, ut cornu monocerotis, nisi in typo sanctuarii Testamenti novi; neque mons Sion, aut Jerusalem fuit terra fundata in secula, cum brevi eversa fuerit, nisi in figura Ecclesiæ christianæ, « adversus quam portæ inferi non prævalerunt, » Matth. xv; et ejus religio et sacramenta non mutantur usque ad mundi consummationem. Vox

unicorinium, græce μονοκερατος, in hebræo legiur ראמים ramim, quod significat excelsus; sed Septuaginta et S. Hieronymus non legerunt ramim, sed remim, quod monocerotis, id est, bestias, quæ solum unum cornu, sed firmissimum et robustissimum gerunt, et sine dubio hæc est vera lectio: « Et elegit David servum suum, et sustulit eum de gregibus ovium; de post fortantes accepit eum, pascere Jacob servum suum, et Israel hereditatem suam. » Omisit Propheta regnum Saulis, et quia modicum duraturum erat, et quia quasi exortum fuit a Deo clamoribus populi; sed regnum Davidis posuit, qui Christi figuram gerebat, et ex propria Dei voluntate duraturum in æternum erat. Elegit ergo David servum suum, et sustulit eum de humili loco, ne forte ejus virtuti tribueretur tanta exaltatio. « Sustulit, inquam, de gregibus ovium, » id est, de officio et munere presertio, quod reipsa exercebat, cum oves festas sequeretur. « Pascere Israel servum suum, et Jacob hereditatem suam, » id est, transulit de ministerio pascendi oves, ad ministerium pascendi homines: præposuit enim illum regem populo suo, et hereditati suæ, quæ Israel et Jacob appellatur. In hebræo habetur: Jacob populum suum, non ut nos habemus, « servum suum. » Aliqui suspicantur Septuaginta Interpretes veritatis, לאו, non אלוו. At cur non verisimilius sit in hebræo olim fuisse אלוו hahado, servum suum, et postea successu temporis a sciolis mutatum in אלוו hahomo, populum suum? In sensu nulla est dissensio. Populus enim israeliticus est populus Dei, et servus Dei dici potest. « Et pavit eos in innocentia cordis sui; et in intellectibus manuum suarum deduxit eos, » id est, optimam fuisse divinam electionem eventus probavit. David enim pavit, et rexit populum Dei in innocentia cordis et sapientia operis: in innocentia cordis, quia cor purum et immaculatum gerens non affectabat gloriam suam, sed Dei; non utilitatem suam, sed populi; cupiebat non tam præesse, quam prodesset; pascebat oves, non ut suas, sed ut Domini sui; ut minister, non ut herus: in sapientia operis, vel, ut David loquitur: « In intellectibus manuum deduxit populum, » quia considerate agebat, quicquid agebat: non temere, non sine consilio, non absque maturitate. Quæ omnia etiamsi utcumque Davidi conveniunt, absolute tamen, et perfecte non nisi Christo conveniunt. Alioquin non reprehenderetur in Scriptura David, quod uxorem alienam concupierit, quod adulterium et homicidium perpetraverit, quod populum sine causa numerari voluerit, quod Miphioseth inaudita damnaverit, et bona ipsius imprudens calumniatori donaverit. Christus autem vix sine innocens corde, et sapiens in opere fuit: « qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore ejus, » I Petri, cap. ii. Quicque audacter dicere poterat: « Quis ex vobis arguet me de peccato? » Joan. viii.

PSALMUS LXXIX.

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 1. Psalmus Asaph.

Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum: posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam.

2. Posuerunt morticina servorum tuorum, escas volatilibus cæli; carnes sanctorum tuorum bestiiis terræ.

3. Effuderunt sanguinem eorum tanquam aquam in circuitu Jerusalem: et non erat qui sepeliret.

4. Facti sumus opprobrium vicinis nostris; subsannatio et illusio his, qui in circuitu nostro sunt.

5. Usquequo, Domine, irasceris in finem: accendetur velut ignis zelus tuus?

6. Effunde iram tuam in gentes, quæ te non noverunt, et in regna, quæ nomen tuum non invocaverunt:

7. Quia comederunt Jacob, et locum ejus desolaverunt.

8. Ne memineris iniquitatumstrarum antiquarum: cito anticipent nos misericordie tuæ, quia pauperes facti sumus nimis.

9. Adjuva nos, Deus salutaris noster, et propter gloriam nominis tui, Domine, libera nos; et propitius esto peccatis nostris, propter nomen tuum.

10. Ne forte dicant in gentibus: Ubi est Deus eorum? et innotescat in nationibus coram oculis nostris.

Ultio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est. 11. Introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum.

Secundum magnitudinem brachij tui, posside filios mortificatorum.

12. Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum: improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi, Domine.

13. Nos autem populus tuus, et oves pascuæ tuæ, confitebimur tibi in sæculum.

In generationem et generationem annuntiamus laudem tuam.

Argumentum. — Delet templi profanationem et civitatis ruinam, oraque Jovam, ut iram suam a populo suo ad hostes convertat. « Compositum existimamus expugnata a Chaldeis urbe Hierosolymitana, in quod tempus tum reliqua omnia, tum quæ vers. 4 et 13 habentur, conveniunt, ut quæ optissime intelligantur de Idumæis, coll.

V. s. h. — Canticum [h. Psalmus] Asaph.

Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum: posuerunt Jerusalem in acervos [al. acervis] lapidum.

Dederunt cadavera servorum tuorum escam [al. escas] volatilibus cæli: carnes sanctorum [h. misericordium] tuorum bestiiis terræ.

Effuderunt sanguinem eorum quasi aquam in circuitu Jerusalem, et non erat qui sepeliret.

Facti sumus opprobrium vicinis nostris: subsannatio et derisio his, qui in circuitu nostro sunt.

Usquequo, Domine, irasceris in finem: ardebit quasi ignis zelus tuus.

Effunde furem tuam super gentes, quæ te non cognoverunt te, et super regna quæ nomen tuum non invocaverunt.

Quia comederunt Jacob, et decorem ejus desolaverunt.

Ne recorderis iniquitatumstrarum veterum: cito [h. festina] occupent nos misericordie tuæ, quia attenuati sumus nimis.

Auxiliare nobis, Deus Jesus noster, propter gloriam nominis tui, [al. ad. et] libera nos: et propitiare peccatis nostris propter nomen tuum.

Quare dicent gentes, ubi est Deus eorum? nota fiat in gentibus ante oculos nostros ultio sanguinis servorum tuorum qui effusus est.

Ingradiatur coram te gemitus victorum in magnitudine brachij tui: relinque filios interitus.

Et redde vicinis nostris septuplum in sinu eorum: opprobrium suum quod exprobraverunt tibi, Domine.

Nos enim populus tuus, et oves pascuæ tuæ confitebimur tibi in sæculum: in generatione et generatione narrabimus laudem tuam.

Ps. CXXXVII, 7. Scriptum autem videtur, quam Chabkai et qui cum ipsis stabant, templum profanare cepissent. a Maurer. Strapha dum: vers. 1-4, calamitatis descriptio; 5-12, preces, post quas conclusio vers. 13.

1. Carmen Asaphi.

- Deus, venerunt gentes in hereditatem tuam,
polluerunt templum tuum sanctum,
fecerunt Hierosolymam ruinas.
2. Dederunt cadaver servorum tuorum
cibum avibus celi,
carnem piorum tuorum bestiis terræ.
3. Effuderunt sanguinem eorum, instar aquæ,
circum Hierosolyma, nec fuit, qui sepeliret.
4. Facti sumus opprobrium vicinis nostris,
irrisio et ludibrium circumjacentibus nostris.
5. Quousque, Jova, irascere perpetuo,
ardebit instar ignis indignatio tua?
6. Effunde iram tuam in gentes quæ non norunt te,
et in regna quæ nomen tuum non invocant.
7. Nam voravit *hostis* Jacobum,
et habitationem ejus vastant.
8. Ne memineris nobis (contra nos) culpæ majorum (patrum),
festinanter obviam nobis veniant miserationes tuæ,
nam exhausti (tenues) sumus vehementer.
9. Adjuva nos, Deus salutis nostræ,
propter honorem nominis tui,
et eripe nos, et condona peccata nostra
propter nomen tuum.
10. Cur dicant populi: « Ubi est Deus eorum? »
Appareat *Deus* inter gentes coram oculis nostris,
et simul appareat ultio sanguinis servorum tuorum effusi.
11. Veniat in conspectum tuum gemitus devincti (populi tui),
secundum magnitudinem brachii tui superstitis fac filios mortis.
12. Et redde vicinis nostris septuplum in sinum eorum,
probrum eorum, quo affecerunt te (vers. 10), Domine.
13. Et nos populus tuus et grex pascui tui,
celebrabimus te in perpetuum,
per omnes ætates narrabimus laudes tuas.

NOTE.

Vers. 2. Bestiis: 7 parag. , ut Ps. 1, 40. Hæc intelligi possunt, sive de cæde magna, quando non possunt omnia cadavera sepeliri; sive de crudelitate hostium, qui non passi fuerint ea sepeliri. — Vers. 8. *Festinanter*, propr. *festina*. — Vers. 10. *Alii*, *appareat inter.... ultio*, etc. — Vers. 11. *Filios mortis*, i. e. morti destinati.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXXVIII.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

Psalms Asaph.

De hoc titulo nihil discedum occurrit. Argumentum est deploratio calamitatis, quæ accidit Hebræis sub Antiocho, et cæteris regibus tempore Machabeorum, ut communiter docent S. Augustinus, Theodoretus, Eubymus et multi recentiorum; et ipse etiam auctor libri Machabeorum primi cap. vii, allegat hunc Psalmum, tanquam vaticinium eorum calamitatum. Potest tamen accommodari idem Psalmus, ut eum accommodat S. Augustinus, ad persecutiones quas passa est Ecclesia a regibus et imperatoribus paganis. In hoc Psalmo concordant textus hebraici, greci et latini, et totus Psalmus facilissimus est.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. DEUS, VENERUNT GENTES IN HEREDITATEM TUAM, POLLUERUNT TEMPLUM SANCTUM TUUM: POSUERUNT JERUSALEM IN POMORUM CUSTODIAM.

Alloquitur Propheta Deum, et in persona populi Dei, qui futurus erat tempore Machabeorum, conqueritur de vastatione templi et civitatis. Narrat autem hic Propheta Deo, non ut eum doceat, quasi ignorantem, cum potius ab eo sibi revelata didicerit, sed ut hæc commemoratione moveat ipse se ad orandum ardentius. « Deus, inquit, venerunt gentes, » pagani videlicet idololatæ, « in hereditatem tuam, » id est, in eam civitatem et provinciam, quam elegisti de toto orbe terrarum in propriam possessionem. Hereditas enim et possessio in Scripturis pro eodem accipiuntur. Explicat deinde ad quid venerint gentes in hereditatem Dei: « Polluerunt, inquit, templum sanctum tuum. » Quod factum est sub Antiocho, ut dicitur lib. I *Machab.* cap. 1; tunc enim idolum in templo collocatum est, et altaria profanata, atque idolis consecrata. « Posuerunt Jerusalem in pomorum custodiam, » id est, ipsam regiam civitatem adeo desolaverunt, ut non videretur amplius civitas, sed tugurium desertum, qualia sunt quæ eriguntur ad custodiam pomorum in horis, aut vineis, et pomis collectis deseruntur. Id accidisse sub Antiocho testatur lib. I *Machab.* cap. iii, ubi sic legitur: « Et Jerusalem non habitabatur, sed erat sicut desertum. » Vox hebræa *קנין*, pro qua habemus, *pomorum custodiam*, significat *vastationem, desolationem, desertum*, et similia. Sed Interpretes Septuaginta, ut rem declararent per similitudinem, dixerunt: « In pomorum custodiam. » S. Hieronymus vertit, in *acervum lapidum*. Sed melior videtur interpretatio prior quam latinus Interpres secutus est. Civitas enim reducitur in acervum lapidum, quando omnino destruitur, et lapides domorum in locum unum colliguntur; at Jerusalem non ita funditus eversa fuit, ut habitari non posset: sed muri dejecti fuerunt, et civitas ex parte incensa, et habitatores fugati, ut

habetur lib. I *Machab.* cap. 1. Sed tamen adhuc retinebat formam civitatis, et habitari potuisset, ut colligitur ex eodem lib. I, cap. iii et iv; proinde rectius comparatur pomorum custodie, id est, tugurio semidiruto et deserto, quam acervo lapidum.

2. POSUERUNT MORTICINA SERVORUM TUORUM ESCAS VOLATILIBUS CÆLI, CARNES SANCTORUM TUORUM BESTIIS TERRE.

3. EFFUDERUNT SANGUINEM EORUM, TANQUAM AQUAM IN CIRCUITU JERUSALEM, ET NON ERAT QUI SEPELIRET.

Deploravit vastationem templi et civitatis; nunc deplorat cædem hominum et barbariem, ac feritatem hostium, qui cadavera sepeliri non patiebantur. « Posuerunt, inquit, morticina, » id est, cadavera, occisorum Judæorum, non dederunt sepulturæ; sed exposuerunt in escam corvis et canibus. Morticina proprie dicuntur cadavera eorum, qui morbo intereunt: tamen hoc loco extenditur vocabulum ad cadavera occisorum. Nam in sequenti versiculo explicatur quæ sint illa morticina, cum additur: « Effuderunt sanguinem eorum, » id est, « servorum tuorum, » sive « sanctorum tuorum, » id est, hominum tibi sacrificatorum per fidei professionem: « in circuitu Jerusalem tanquam aquam, » id est, magna copia, sine delectu personarum, sine timore aliquo; « et non erat qui sepeliret, » et ideo relinquebantur cadavera illa avibus celi et bestiis terre. Hoc impletum est, tum in aliis multis, tum potissimum in illis sexaginta viris primariis, quos una die curavi occidi Alcimus prope Jerusalem, ut dicitur lib. II *Machab.* cap. vii. Ibi enim citatur hic versiculus, ubi cædes illorum describitur.

4. FACTI SUMUS OPPROBRIUM VICINIS NOSTRIS: SUBSANNATIO, ET ILLUSIO HIS, QUI IN CIRCUITU NOSTRO SUNT.

Deplorat nunc etiam infamiam quæ ex perse-

Hereditas et possessio pro eodem accipiuntur.

Morticina quæ sunt proprie?

cutione illa est secuta. « Facti sumus, inquit, opprobrium vicinis nostris, » id est, vicinis regnis Judæorum, Moabitum, Ammonitarum et aliarum gentium, quæ despicebant et iridebant Hebræos, ut homines imbelles et contemptibiles.

Vers. 5. 5. USQUEQUO, DOMINE, IRASERIS IN FINEM? ACCENDETUR VELUT IGNIS FUROR TUUS?

Videbat Propheta iram Dei in populum suum accensam adeo vehementer, ut videretur periculum imminere, ne populus funditus ireretur; ideo in persona populi precatur finem tante indignationis. « Usquequo, inquit, iraseris in finem? » id est, quousque crescet ira tua, et crescendo minabitur nobis ullimum exterminium? Id ipsum repetens addit: « Usquequo accendetur velut ignis zelus tuus? » Ubi comparat indignationem Dei igni qui, nisi celeriter extinguatur, crescere solet in immensum, et in cinerem omnia redigere. Per iram non intelligitur perturbatio, sed voluntas exigendi spiritualem castitatem, et puniendi eos, qui fornicantur ab ipso.

Vers. 6. 6. EFFUNDE IRAM TUAM IN GENTES, QUÆ TE NON NOVEBUNT; ET IN REGNA, QUÆ NOMEN TUUM NON INVOCABERUNT.

Orat converti iram Dei in hostes populi sui, quasi dicat: « Nos etsi mali filii sumus, tamen filii sumus, te novimus Deum verum, te colimus et invocamus. « Effunde » igitur potius « iram tuam in hostes tuos, qui te non noverunt, » id est, non habent pro Deo, et non invocant nomen tuum, quia omnipotentem te esse non credunt. Sed occurrit questio ex cap. xii *Luce*, ubi dicitur: « Servus qui non novit voluntatem Domini sui, vapulabit paucis; qui autem novit, et non fecit, vapulabit multis. » Respondet S. Augustinus Evangelium loqui de servis, qui sunt in eadem familia; inter eos enim graviter peccant et severius puniuntur, qui scientes peccant, quam qui peccant nescientes: sed utriusque multo gravius peccant et longe asperius puniendi sunt, qui de familia non sunt, sed hostes jurati sunt, et et serviunt creature potius quam Creatori, et et familiam totam gravissime persequuntur, quales erant illi de quibus in hoc Psalmo agitur versiculo sequenti.

Vers. 7. 7. QUIA COMEDERUNT JACOB, ET LOCUM EJUS DESOLAVERUNT.

Non solum enim isti Deum non invocaverunt, verum etiam populum ejus quasi panem consumperunt spoliantes, fugantes, interficientes, vel etiam minis et tortoribus in corpus suum trajicientes per fidei abnegationem; quomodo et contrario dicitur S. Petro, *Act. x*: « Macta et manduca, » id est, in corpus Ecclesie recipe per conversionem ad veram fidem. « Et locum ejus desolaverunt, » id est, civitatem Jerusalem desolantes in solitudinem redegerunt. In hebreo ha-

betur, *decorem ejus, sive pulchram habitationem ejus desolaverunt.*

8. NE MEMINERIS INIQUITATUM NOstrarum ANTIQUARUM - Vers. 8.

TIQUARUM: CITO ANTIGESTEUS NOS MISERICORDIE TUÆ, QUIA PAUPERES FACTI SUMUS NIMIS.

Ne videretur populus Dei, dum hostes accusat, et dignos poena esse judicat, seipsum voluisse justificare, quasi non meritas poenas daret, et quasi potentia adversariorum, non justitia Dei alteretur; confitetur in hoc versiculo peccata sua, et parentum suorum, et ad misericordiam patris, non justitiam judicis appellat. « Ne memineris, inquit, iniquitatum nostrarum antiquarum, » id est, ne punias nos ob iniquitates antiquas, tum nostras, tum parentum. Solebant enim Deus aliquando reddere iniquitatem patrum in filios in tertiam et quartam generationem, ut dicitur *Ezod. xx*. Imo et Dominus dicit *Math. xxiii*: « Implete mensuram patrum vestrorum; » et paulo post: « Ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram a sanguine Abel justus usque

ad sanguinem Zacharie filii Barachie, » etc. Neque contraria est hæc sententia Ezechielii, cap. xviii, qui dicit: « Filius non portabit iniquitatem patris; » filius enim proprie punitur ob peccata sua, sed dicitur aliquando puniri ob peccata parentum; quoniam Deus non videret illum, quamvis juste eum punire potuisset, nisi iratus peccatis parentum. Quod autem filius non portet iniquitatem patris, nisi sequatur iniquitatem patris: docent SS. Patres, Hieronymus in cap. xviii *Ezechiel*, Augustinus in *Psalm. cxviii*, Gregorius lib. xv *Moral.* cap. xxii, et Chrysostomus homil. 29 in *Genesisim*. « Cito antipet nos misericordie tue, » id est, jam ruimus in infernum, nisi velocissime misericordia tua præveniat nos: anticipare enim hoc loco, est præoccupare, sive prevenire ultimam ruinam, ad quam velocissime currimus. Addit, et declarat cur tanta celeritate auxilii sit opus. « Quoniam, » inquit, pauperes facti sumus; ubi per *pauperes*, intelliguntur afflicti, humiliati, attenuati, egeni non solum divitiarum, sed etiam virium et auxilii.

9. ADJUVA NOS, DEUS SALUTARIS NOSTER, ET Vers. 9.

PROPTER GLORIAM NOMINIS TUI, DOMINE, LIBERA NOS, ET PROPITIUS ESTO PECCATIS NOSTRIS PROPTER NOMEN TUUM.

Explicat Propheta quomodo misericordia Dei anticipet nos: explicat autem per modum orantis, non per modum docentis. « Adjuva, inquit, nos, Deus salutaris noster, » id est, anticipet nos misericordie tue adjuvando nos in faciendis justitia, ad evitanda peccata futura, et in agenda penitentia, ad expianda peccata preterita. Dicit autem *adjuva*, ut ostendat non tolli arbitrii libertatem per auxilium gratiæ, sed stabiliri: non enim proprie adjuvatur, nisi qui aliquid agit cooperando gratiæ. Declarat deinde utrumque: « Et

propter gloriam nominis tui libera nos, » id est, non propter merita nostra, sed propter gloriam tuam libera nos a morte peccati futuri, quod facis dum adjuvas in faciendis justitia. « Et propitius esto peccatis nostris propter nomen tuum, » id est, et propter eandem gloriam tuam, non propter merita nostra, remitte peccata preterita, quod facis, dum adjuvas in agenda penitentia. Potest etiam sic exponi, et fortasse magis ad litteram: « Adjuva nos, Deus salutaris noster, » in hac presenti calamitate, quod ut facias duo sunt necessaria, et ut liberes nos a persecutione, et ut ignoscas peccatis nostris propter quæ in persecutionem incidimus. Utrumque autem petimus non propter justitiam et merita nostra: sed propter nomen et gloriam tuam.

Vers. 10. 10. NE FORTE DICANT IN GENTIBUS: UBI EST DEUS EORUM, ET INNOTESCAT IN NATIONIBUS CORAM OCVLIS NOSTRIS.

Ecce cur dixerit in præcedenti versiculo, « propter gloriam nominis tui, » nimirum, « ne forte dicant in gentibus: Ubi est Deus eorum, » id est, ne forte dicant gentes: sic enim habent hebræi et græci codices; vel (quod est idem) ne dicatur inter gentes: « Ubi est Deus, » qui solebat adesse Judæis et Blasphemetur potentia, vel sapientia Dei quasi fugerit, aut absconderit se tanquam imbecillus; aut ignoraverit, quid acciderit populo suo: « Et innotescat in nationibus coram oculis nostris, » id est, non solum aliqui ita blasphemant, sed divulgetur hæc blasphemia inter nationes, nobis ipsis videntibus et audientibus, ac per hoc etiam graviter erubescitibus.

Vers. 11. 11. ULTIO SANGUINIS SERVORUM TUORUM QUI EFFUSUS EST, INTROEAT IN CONSPPECTU Tuo GEMITUS COMPEDITORUM.

Ergo ne blasphemetur nomen tuum, « introeat in conspectu tuo ultio sanguinis servorum tuorum, » tam immaniter effusi; introeat etiam gemitus servorum tuorum captivorum, et in compedibus constitutorum, id est, respice aliquando sanguinem effusum servorum tuorum occisorum, et ulciscere; respice, et ulciscere servos tuos, qui reliqui sunt, et in compedibus viventes gemunt ad te, Domine. In codicibus græcis conjungitur illud, « ultio sanguinis, » cum verbo præcedente, « innotescat in nationibus, » ut sensus sit: « Innotescat in nationibus ultio sanguinis servorum tuorum, qui effusus est, et introeat in conspectu tuo gemitus compeditorum; » sed quia in textu originali verbum *innotescat* est generis masculini, et verbum *introeat*, est generis feminini, et nomen *ultio*, ut etiam *gemitus*, sunt generis feminini apud Hebræos, oportet conjungere nomen *ultio* cum verbo *introeat*, non cum verbo *innotescat*, ut recte conjunxit latinus Interpres; et credibile est sic etiam conjunxisse Septuaginta Interpretes, quamvis postea interpunctionem mult-

verint, qui hæc non adverterint: utraque tamen lectio verum sensum continet, et possit dici pro lectione græca, non esse universale, ut nomen generis feminini semper conjungatur cum verbo generis feminini apud Hebræos. Nam ipse etiam S. Hieronymus conjunxit nomen *ultio* cum verbo *innotescat*.

12. SECUNDUM MAGNITUDINEM BRACHII TUI POSIDE FILIOS MORTIFICATORUM. Vers. 12.

13. ET REDDE VICINIS NOSTRIS SEPTUAGINTA IN SINU EORUM, IMPROPERIUM IPSORUM, QUOD EXPROBRABERUNT TIBI, DOMINE. Vers. 13.

Duo supra petierat Propheta in persona populi Dei, ut ulcisceretur sanguinem occisorum, et ut liberaret captivos morti destinatos; nunc eadem duo petit, sed ordine converso: primum enim petit conservationem vivorum, deinde ultionem interemptorum. « Secundum magnitudinem, inquit, brachii tui posside filios mortificatorum, » id est, quemadmodum brachium tuum robustissimum est, ita fortiter resiste persecutoribus nostris, et posside, ut propriam hereditatem, reliquias populi tui, filios videlicet eorum qui ab hostibus occisi sunt: « Et redde vicinis nostris septuaginta in sinu eorum, » id est, retribue vicinis hostibus nostris penam longe majorem, quam penam recorde in sinu eorum, ut non facile eam exproberent possint. « Retribue, inquam, illis improperium, quod exprobraverunt tibi, Domine, » id est, sicut exprobraverunt tibi imbecillitatem et insipientiam, quasi verus Deus non esses: sic ostende illos vere fuisse imbecilles et insipientes, et non tam homines, quam vermiculos terre, aut pulverem et cinerem. Illud *posside*, in hebræo est *חיה* *helher*, *reliquias fac*, sive *fac ut supersint, et remaneant*, quare Septuaginta verterunt sensum, non verbum. Illud, *filios mortificatorum*, in hebræo est, *filios mortis*, quod potest significare homines morti destinatos, et sic multi exponunt; tamen Septuaginta Interpretes per *filios mortis* intellexerunt *filios occisorum*; vel, ut habet alia lectio, *filios morte punitorum*, et hanc putamus veram hujus loci sententiam; nam non solum hoc loco, sed etiam in *Psalm. ci*, ubi legitur: « Et audiret gemitus compeditorum, ut scilicet filios interemptorum: » habentur eadem verba hebraica, quæ ad litteram significant a filios mortis: et tamen Septuaginta constanter verterunt, « filios interemptorum, » et sic exponunt Hieronymus, Augustinus et alii veteres. Per illud « vicinis nostris, » aliqui intelligunt Idumæos et Philistæos, et alios vicinos qui videbant arummas *Judæorum*, et non miserabantur; sed verius exponunt alii, qui per vicinos intelligunt Antiochenos, qui cum Antiocho rege Syriæ incederent Jerusalem, templum profanaverunt, et Judæos a vera religione crudelissima persecutione abstrahere conati sunt: isti enim et vicini erant, et hostes jurati. Illud,

septuplum, non proprie *septuplum*, sed generalitatem majus et *multiplex* significat. Denique illud, *in sinu eorum*, significat punitionem inimicorum non futuram exteriorem et brevem; sed internam et perpetuam, quam velint, nolint, intra se retinere debeant.

Vers. 14. 14. NOS AUTEM POPULUS TUUS, ET OVES PASCUÆ TUÆ, CONFITEBIMUR TIBI IN SÆCULUM.

Vers. 15. 15. IN GENERATIONEM, ET GENERATIONEM ANNUENTIABIMUS LAUDEM TUAM.

Vere scribit S. Augustinus illa verba: « Redde vicinis nostris septuplum, » et similia, esse potius predicationem, quam imprecationem: ex illa enim

certissima predicatione concluditur Psalmus, promittens Deo sempiternam laudem. Illi, inquit, ut meriti sunt, recipient in sinum suum gravissimam ultionem, « nos autem confitebimur tibi in aeternum, » id est, laudabimus te, et prædicabimus gloriam tuam in sæcula: quod quidem adumbratum est in Hebraeis, apud quos Machabei utcumque longo tempore post persecutionem Antiochi principatum feliciter tenuerunt. Sed verius multo impletur in Ecclesia christiana, que post superatas multas et varias persecutiones, videbit in die judicii omnes persecutores suos recipere in sinum suum mercedem iniquitatis, et ipsa cum rege suo Christo in celesti Jerusalem in sæcula sæculorum laudabit Dominum.

PSALMUS LXXX

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — 4. In finem, pro iis qui commutabuntur, testimonium Asaph, Psalmus.

2. Qui regis Israel, intende: qui deducis velut ovem Joseph.

Qui sedes super Cherubim, manifestare 3. coram Ephraim, Benjamin et Manasse.

Excita potentiam tuam, et veni, ut salvos facias nos.

4. Deus, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

5. Domine, Deus virtutum, quousque irasceris super orationem servi tui?

6. Cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis nobis in lacrymis in mensura?

7. Posuisti nos in contradictionem vicinis nostris, et inimici nostri subsannaverunt nos.

8. Deus virtutum, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

9. Vineam de Ægypto transtulisti: eiecisti gentes, et plantasti eam.

10. Dux itineris fuisti in conspectu ejus: plantasti radices ejus, et implevit terram.

11. Operuit montes umbra ejus, et arbusta ejus cedros Dei.

12. Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus.

13. Ut quid destruxisti maceriam ejus, et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam?

14. Exterminavit eam aper de silva, et singularis ferus depastus est eam?

V. s. h. — Victori, pro tiltis, testimonium Asaph Canticum [h. Psalmus].

Qui pascis Israel, ausculta [h. pastor Israel, auribus percipe], qui ducis quasi gregem [h. oves] Joseph: qui sedes super Cherubim, ostendere.

Ante Ephraim et Benjamin et Manasse suscita fortitudinem tuam, et veni, ut salvos facias nos.

Deus, converte nos, et ostende faciem tuam, et salvi erimus:

Domine Deus exercituum, usquequo fumabis ad orationem populi tui?

Cibasti eos pane flebilis, et potasti eos in lacrymis tripliciter.

Posuisti nos contentionem [al. contradictionem] vicinis nostris, et inimici nostri subsannaverunt nos.

Deus exercituum, converte nos, et ostende [h. illustra] faciem tuam, et salvi erimus.

Vineam de Ægypto tulisti: eiecisti gentes, et plantasti eam.

Præparasti ante faciem ejus, et stabilisti radices ejus, et implevit terram.

Operiti sunt montes umbra [al. sub umbra] ejus, et rami [al. ramis] illius cedri Dei.

Expandit comas suas usque ad mare, et usque ad flumen germina sua [al. ejus].

Quare dissipasti maceriam [h. sepes] ejus [al. suam], et vindemiarunt eam omnes qui transeunt per viam?

Vastavit eam aper de silva, et omnes bestiae agri depastæ sunt eam.

15. Deus victulum, convertere: respice de caelo, et vide, et visita vineam istam.

16. Et perfee eam, quam plantavit dextera tua, et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

17. Incensa igni et suffossa, ab increpatione vultus tui peribunt.

18. Fiat manus tua super virum dexterae tuae, et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

19. Et non discedimus a te, vivificabis nos: et nomen tuum invocabimus.

20. Domine, Deus virtutum, converte nos: et ostende faciem tuam, et salvi erimus.

Deus exercituum, revertere obsecro, respice de caelo, et vide, et visita vineam hanc.

Et radicem quam plantavit dextera tua, et filium quem confirmasti tibi.

Succensam igni, dirutam: ab increpatione faciei tuae periant.

Fiat manus tua super virum dexterae tuae, et super filium hominis, quem confirmasti tibi.

Et non recedemus a te: vivificabis nos, et in nomine tuo vocabimur.

Domine, Deus exercituum, converte nos: ostende [h. illumina] faciem tuam, et salvi erimus.

Argumentum. — Judaice tribus precatio pro decem tribubus ab Assyriis in captivitatem abductis: ita Hengstenberg. Obijciunt, in hoc carmine vers. 3 etiam Benjamin nominari, que tribus semper Judaici regni fuit. Respondet ille, minimam tantum partem Benjaminicæ tribus cum Juda post schisma remansisse, aliasque inter rationes laudat I Reg. xi, 13, 32, 36; xii, 20. Stropha quatuor: vers. 2-4, preces; 5-8, calamitas describitur; 9-14, Israel cum vite a Deo plantata comparatur; 15-20, opus suum Jova conservet et perficiat.

1. Præcentori, in liliis, revelatio, Asaphi carmen.

2. Pastor Israelis, ausculta; qui ducis, ut gregem, Josephum (totum populum), qui sedes super Cherubim, exsplendesce.

3. Coram (ante) Ephraim, et Benjamin, et Manasse, excita potentiam tuam, et veni in salutem nobis.

4. Deus, restitue nos, et illustra faciem tuam, ut liberemur.

5. Jova, Deus exercituum, quamdiu fumabis (ira) contra orationem populi tui?

6. Cibas eos pane lacrymarum, et potas eos lacrymis modiatim (largissime).

7. Ponis nos in litem (seu rixam) vicinis nostris, et hostes nostri derident nos.

8. Deus exercituum, restitue nos, et illustra faciem tuam, ut liberemur.

9. Vitem (Israelitas) ex Ægypto transtulisti, expulisti gentes, et plantasti eam (earum loco).

10. Locum purgasti ante eam, et defixit radices suas, et implevit terram.

11. Operiti sunt montes umbra ejus, et rami ejus fuerunt cedri Dei (altissimæ).

12. Emitit frondes suas usque ad mare, atque ad fluvium surculos suos.

13. Cur dirupisti septa ejus, ut decerpant eam quicumque prætereunt via?

14. Ut arrodant eam sus (aper) e silva, et bestiae agri depascant eam?

15. Dens exercituum, redi, quæsumus;
prospice de cælo, et vide,
et visita vitem hanc.
16. Et stabili *eam* quam plantavit dextera tua,
et filium (Israelem) quem robustum fecisti tibi.
17. Combusta est (vitis) igne, succisa;
inerepatione faciei tuæ pereunt (Israelitæ).
18. Sit manus tua super virum dexterae tuæ,
super hominem quem robustum fecisti tibi.
19. Et (tum) non *jam* recedemus a te;
vivos nos redde, et nomen tuum invocabimus.
20. Jova, Deus exercituum, restitue nos;
illustra faciem tuam, ut liberemur.

NOTE.

Vers. 1. *Tu in vitis* suavem modum designat. Cf. Ps. lx, 4. — Vers. 2. *Basplendescere*, luce tua circumfusum appare ad ferendum nobis auxilium: cf. Ps. xviii, 41. — Vers. 4. *Restitue nos*, in veterem statum, in patriam. *Illustra*, etc., i. e. sereno vultu nos respice. — Vers. 5. *Exercituum*, vel potius *cærcitus*, seu *virtutes*, ut *Deus exercituum* sit idem ac *Elohim veneranda*. — Vers. 6. *Modiatim*, pleno modio vel calice. Maurer, *eos cum lacrymis*, oculis lacrymantibus, *triental*, quod est mensura tertiam partem majoris alicujus mensuræ continens. — Vers. 7. *Nos*: alii, *inter se*. — Vers. 10. *Locum purgasti*: veteres proprium sensum expresserunt. — Vers. 11. *Alii, et ramis ejus operæ sunt cœdri Dei*, quod aptius videtur ad parallelismum. — Vers. 12. *Mare Mediterræanum*, occidentalem terræ Israeliticæ terminum. *Fuavium* Euphratem, terminum orientalem. — Vers. 13. *Eam*, ejus uvas. Hengstenb. *ejus frondes*: nam de uvis, ait, nondum agitur. — Vers. 14. *Sus*, puta Teglah-Phalasar, Salmanasar, Sennacherib; *bestiæ*, eorum copie. — Vers. 15. Redi ab ira ad gratiam erga nos. — Vers. 16. *Stabili*: imper. cum ¶ parag. Maurer, *protege quod plantavit. Robustum fecisti tibi*, crescere fecisti. Alii minus recte, *designasti, elegisti*. — Vers. 17. *Pro succisa*, alii non male, *everritur*, puta ejus cinis a vento. — Vers. 18. *Virum... hominem* collect. de Israelitis. *Dextera tuæ*: vel, opus dexterae tuæ; vel, a dextera tua protectum. — Vers. 19. *Nos*, mortuos quasi miseris.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXIX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro his qui commutantur, tes timonium Asaph, Psalmus.

De hoc titulo, quoad particulam, *in finem*, et pro his qui commutantur, diximus in explicatione Psalmi xlv et alibi: Illud, *testimonium Asaph*, significat hunc Psalmum esse testimonium per Asaph decantatum, quo Spiritus Sanctus testificatur captivitatem Israel et liberationem. In græco additur, *pro Assyriis*, quoniam captivitas, de qua agitur in hoc Psalmo, fuit primum sub rege Assyriorum Salmanasar, qui transtulit decem tribus in Assyriorum regionem captivas, ut scribitur lib. IV Reg. cap. xvii; et deinde sub rege Nabuchodonosore, qui captivum duxit reliquum populum in Babylonem, ut dicitur eodem lib. IV Reg. xxiv et xxv. Argumentum ex titulo cognoscitur: prædicatur enim captivitas, et liberatio Hebræorum, quæ figuræ sunt captivitatis generis humani per diabolum, et liberationis per Jesum Christum Salvatorem nostrum.

EXPLICATIO PSALMI.

- Vers. 1. QUI REGIS ISRAEL, INTENDE; QUI DEDUCIS
VELUT OVEM JOSEPH.
Incipit Propheta ab invocatione Dei, atque orat
- ut exaudiat orationem et respiciat populum suum.
« Qui regis Israel, intende, » id est, tu Deus, qui
es proprius rector et pastor populi Israelitici,
audi orationem quam fundo pro ipso populo

tu. Deinde repetit primam partem, et subintel-
ligit secundam. « Qui deducis velut ovem Jo-
seph, » id est, tu Deus, qui deducis ad pascua
velut ovium gregem, populum descendentem ex
Joseph, audi orationem quam fundo pro ipso po-
pulo tuo, qui et Israel et Joseph dicitur. Illud,
qui regis, in hebræo ad litteram est, *qui pascis*:
tamen hoc verbum non significat solum *pascere*
corporali cibo, sed etiam *regere*, quod est officium
principis; nam in *Psalm.* ii, ubi legimus: « Reges
eos in virga ferrea, » habetur hoc idem vocabu-
lum. Illud, *intende*, significat *intende auribus*, sive
ausculta: nam vox hebraica proprie sonat *auri-
bus percipe*. Cur autem meminerit Propheta Israel
et Joseph, et non aliorum filiorum Israel: ratio
est, quia per Israel intelligitur totus populus Dei.
Per Joseph similiter intelligitur hoc loco totus
populus Dei. Nam in secunda parte versiculi re-
petitur quod dictum est in prima parte, ut alias
cum S. Augustino admonuimus. Et quidem cur
Israel totum populum significet, notum est, quia
omnes Israelite Israelium ut patrem agnoscent.
Cur autem Joseph, qui unus erat ex duodecim
filiis Israel, totum populum significet, ratio est,
quia Joseph in Ægypto totum populum pavit,
et toti populo præfuit; et postea duo ejus filii,
Ephraim et Manasse, duas tribus constituerunt,
quod nulli alii contigit: singuli enim filii Israel
singulas tribus fecerunt, excepto Joseph, qui sin-
gulari prærogativa duas fecit; denique diviso
regno post mortem Salomonis, in regnum Israel,
et regnum Juda, primus rex Israel, qui præfuit
decem tribubus, Hieroboam fuit de tribu Ephraim
filii Joseph.

Vers. 2. QUI SEDES SUPER CHERUBIM, MANIFESTARE
CORAM EPHRAÏM, BENJAMIN ET MANASSE.

Rogavit Propheta Deum, ut intenderet aurem
ad orationem populi sui: nunc addit ut regat, et
intendat etiam oculos, et pie respiciat, atque os-
tendat serenam faciem populo suo. Dicitur autem
Deus respicere aliquem, vel faciem illi ostendere,
quando ei placatur: contra autem dicitur aver-
tere oculos, vel tegere faciem suam nube, quando
irascitur. « Qui sedes, inquit, super Cherubim, »
id est, tu Deus, qui sedes in cælo super primarios
Angelos, qui Cherubim appellantur, et in typum
hujus rei in sanctuario tuo, super imagines Che-
rubim, propitiatorium, quasi thronum tuum ha-
bes, ubi et arca est quasi scabellum pedum tuo-
rum, « manifestare coram Ephraim, et Benjamin,
et Manasse, » id est, ostende faciem tuam, et re-
spice, hoc est, placare populo tuo, filiis Israel. Cur
autem populum Israel significet per Ephraim, et
Manasse, et Benjamin, ratio esse videtur, quia
Ephraim et Manasse erant filii Joseph, per quem
diximus paulo ante totum populum significari;
Benjamin erat frater uterinus Joseph, et ideo ab
illo separandum non esse duxit, præsertim cum
in castris, quando Hebræi armati ordine proce-

debant, simul incederent tribus Ephraim, tribus
Manasse et tribus Benjamin. Vide lib. Num. cap. ii
et cap. x. Fortasse etiam nominavit Propheta hos
tres potissimum, ut comprehenderet præcipuas
partes terre promissionis. Nam in tribu Ephraim
erat Samaria, caput regni Israel; in tribu Benja-
min, erat Hierusalem, caput regni Juda; in tribu
Manasse, erat regio trans Jordanem. Cur autem
inter Ephraim et Manasse fratres posuerit Pro-
pheta medium Benjamin, fortasse causa fuit, ut
nepotes patruum honorare viderentur. Erant enim
Ephraim et Manasse filii Joseph, fratris uterini
Benjamin.

3. EXCITA POTENTIAM TUAM, ET VENI: UT SAL- Vers. 3.
VOS FACIAS NOS.

Explicat clarius cur velit Deum intendere auri-
em et oculos ad populum suum, ut videlicet
eum de tribulatione liberet. « Excita, inquit, po-
tentiam tuam, » id est, potentia tua quasi sopita
videtur, cum nos affligi sinis ab injustis persecu-
toribus nostris: ideo « excita potentiam tuam, et
veni » per auxilium tuum potentissimum, « ut
salvos nos facias. »

4. DEUS, CONVERTE NOS, ET OSTENDE FACIEM Vers. 4.
TUAM, ET SALVI ERIMUS.

Cur Deus sæpe nos non respiciat, causa est,
quia nos avertimus ab eo faciem, et convertimus
ad res creatas: sed quia sine auxilio Dei non pos-
sumus ad eum converti, ideo Propheta utrumque
petit in persona populi Dei. « Deus, inquit, con-
verte nos, » id est, inspira nobis amorem tuum,
ut aversi a rebus creatis ad te iterum conversa-
mur. « Et ostende faciem tuam, » id est, et si-
mul converte ad nos faciem tuam, ut hoc modo
sanctæ charitatis vinculo tecum uniti ab hostibus
omnibus, qui nos impugnant, « salvi esse possi-
mus; » te enim averte faciem, ærolamus et
perimus; te convertente faciem, resurgimus et
sanamur.

5. DOMINE DEUS VIRTUTUM, QUOUSQUE IRASCERIS Vers. 5.
SUPER ORATIONEM SERVI SUI?

Videbat Propheta magnam iram Dei exarsisse in
populum peccantem, et ideo se non facile posse
exaudiri: ideo vehementius orat, et precatur, di-
cens: « Domine Deus virtutum, » id est, Domine
Deus exercituum; id enim sonat vox hebraica,
DOMINE tsebaoth, qui terribilis est, militia cælesti in-
numerabili circumdatus, « quousque irasceris, »
etiam mihi oranti? Sic etiam legimus dixisse Hie-
remiam, *Thren. v*: « Opposisti nubem tibi, ut
non transeat oratio. » In hebræo non habetur
servi tui, sed *populi tui*, sed idem est sensus. Pro-
pheta enim servus Dei in persona populi orabat,
ac per hoc Deus nolens exaudire irascebatur su-
per orationem servi sui, qui cum fundebat, et
super orationem populi sui, quæ per Prophetam
ipsius populi nomine fundebatur. Potest etiam

fieri ut Septuaginta non legerint עַץ populi tui, sed עֵדֶיךָ, servi tui. In grecis quibusdam legitur seravorum tuorum, et sic legit Euthymius: tamen S. Augustinus et Theodoretus legunt, servi tui. Illud, irascris, in hebraeo est fumabis; sed Septuaginta declarare voluerunt metaphoram; fumus enim narium indignationis est signum, et ideo per fumum ira significatur.

Vers. 6. 6. CIBABIS NOS PANE LACRYMARUM, ET POTUM DABIS NOBIS IN LACRYMIS IN MENSURA.

Conjungitur hic versiculus cum superiore, et subintelligitur illud, quousque, ut sensus sit: « Quousque irascris super orationem servi tui? quousque cibabis nos pane lacrymarum, et potum dabis in lacrymis, » id est: Quousque sines nos in tanta afflictione morari, ut nihil magis, quam lacrymarum nobis libeat, ut sic lacrymis quasi cibo et potu sustentemur? Illud autem, in mensura, non significat, ut aliqui putant, cum moderatone, sed e contrario, in mensura plenissima et superfluente: nam vox hebraea שָׁלֵשׁ significat aliquid magnum et triplicatum; et cum ad mensuram refertur, significat mensuram magnam, vel potius ter magnam, id est maximam.

Vers. 7. 7. POSUISTI NOS IN CONTRADICTIONE VICINIS NOSTRIS, ET INIMICI NOSTRI SUBSANNABERUNT NOS.

Explicat populus Dei causam tanti mororis et lacrymarum, ac dicit esse, quia undique a vicinis genibus oppugnatur et superatur, et victus deridetur et subsannatur: « Posuisti nos, inquit, in contradictionem vicinis nostris, » id est, cum nos auxilio tuo destituisi, fecisti ut omnes vicinae gentes auderent nobiscum contendere et pugnare: nam illud, in contradictionem, in hebraeo est, in contentionem, ac per hoc significat contradictionem non verborum tantum, sed etiam factorum, id est, concertationes et prelia. « Et inimici nostri subsannaverunt nos, » id est, inimici nostri nobiscum contententes vincunt et delabant nos, atque ut victis insultant et exprobrant debilitatem. In hebraeo est, subsannaverunt eos, sed omnino credibile est textum esse mutatum unius litterae corruptione: nam et ipsi Septuaginta et S. Hieronymus verterunt ex hebraeo, subsannaverunt nos. Itaque legerunt לוֹ לַנָּחַם, non, ut nunc legitur, לוֹ לַחֵם.

Vers. 8. 8. DEUS VIRTUTUM, CONVERTE NOS; ET OSTENDE FACIEM TUAM, ET SALVEMUR.

Versiculus hic est idem cum quarto, qui reperitur etiam in fine Psalmi, sed hic additur vox « virtutum, » id est, exercituum, et in fine additur, « Domine, » Hæc repetitio significat hunc versiculum esse conclusionem præcipue intentam in toto Psalmo. Et vere nihil melius peti potest a Deo, quam « ut convertat nos ad se, et ipse convertatur ad nos. » Hæc enim gratia fons est omnium bonorum. Illa vero additio unius vocis in

prima repetitione, et duarum in secunda, signum est crescentis affectus, et desiderii in oratione.

9. VINUM DE ÆGYPTO TRANSTULISTI, EIECISTI GENTES, ET PLANTASTI EAM.

Ut impetret quod peti, commemorat beneficia Dei erga populum Judaicum, quem de captivitate Ægyptiaca liberavit, et in regna Chananeorum introduxit. Uitur autem metaphora vineæ, quæ usi sunt postea etiam Isaias cap. v, et Ezechiel cap. xv et xix, et postremo etiam Dominus in Evangelio Matth. xxi. Est autem aptissima similitudo vineæ ad populum Dei significandum propter multa: sed præcipue, quia sicut lignum vitis, aut pro ducit fructum optimum et dulcissimum, et ideo gratissimum est domino suo, et diligentissime colitur; aut si sterile sit, ad nullum opus utile est, et ideo in ignem projicitur: sic unusquisque nostrum, aut ad regnum æternum pervenit, aut fructum bonorum operum adferat; aut in ignem æternum mittitur, si bonis operibus careat. « Vineam, inquit, de Ægypto transtulisti, » id est, populum tuum, quasi vineam de terra sterili Ægypti in terram fecundam Palestinæ transtulisti. Et quoniam terra illa optima occupabatur ab inutilibus et sylvestribus vitibus, « eiecisti gentes » idololatras tanquam inutilis vites, « et plantasti eam, » vineam tuam videlicet.

10. DUX ITINERIS FUISTI IN CONPECTU EJUS: ET PLANTASTI RADICES EJUS, ET IMPLEVIT TERRAM.

Ut intelligeremus de vinea rationali, id est de hominibus, sermonem hoc loco haberi, admiscet Propheta aliqua verba propria multis metaphoris. « Dux, inquit, itineris fuisti in conspectu ejus, » id est, cum transferres vineam tuam de Ægypto in Palestinam, et vinea ipsa, utpote rationalis progredederet, in viam ostendebas quasi dux itineris, præcedens eam per diem in columna nubis, et per noctem in columna ignis, ut dicitur in Exod. cap. xiii, et Num. xiv. Morali ter etiam dux itineris fuit Deus vineæ suæ, id est, populo suo ad terram promissionis pergenti, dum ei legem dedit. « Plantasti radices ejus, et implevit terram, » id est, confirmasti populum tuum in terra promissionis, et propagasti eum, ita ut totam illam terram habitatoribus repleat.

11. OPERUIT MONTES UMBRA EJUS, ET ARBUSTA EJUS CEDROS DEI.

12. ET EXTENDIT PALMITES TUOS USQUE AD MARE, ET USQUE AD FLUMEN PROPAGINES EJUS.

Describit hoc loco incrementum et propagationem populi Israelitici quoad altitudinem et latitudinem, id est, quoad gloriam et multitudinem, et admiscet metaphoris hyperbolicas. « Operuit, inquit, montes umbra ejus, » id est, crevit in altum hæc vinea adeo sublimiter, ut esset alto montibus, eosque umbra sua tegetet; imo etiam in tantam altitudinem elevata est, ut ejus pal-

mites essent altiores cedris Libani, quæ sunt arbores celatissimæ, in vertice montis altissimi, ita ut palmites hujus vineæ « cedros Dei, » id est, cedros altissimas, obumbrarent. Significat autem hæc altitudo potentiam et gloriam regni Israelitici, quæ superavit potentiam et gloriam multorum regnorum. Nam sub Mose populus Israel debellavit Amorrhæos; sub Josue vicit triginta et unum reges; sub Davide domuit Philistæos, Idumæos et Moabitas. Describit postea propagationem, dicens: « Extendit palmites suos usque ad mare, et usque ad flumen propagines ejus, » id est, propagata est gens Israelitica, et multiplicata valde, ut repleat terram promissionis ab Occidente usque ad mare Mediterraneum, et ab Oriente usque ad flumen magnum Euphratem. Et sic impleta est promissio Dei, Deuter. xi: « A flumine magno Euphrate usque ad mare occidentale erunt termini vestri. »

Vers. 13. 13. UT QUID DESTRUXISTI MACERIAM EJUS, ET INDESTRUXISTI EAM OMNES QUI PRÆTERGREDIUNTUR VIAM?

Explicata magnitudine et excellentia populi Judaici per similitudinem vineæ, nunc persistens in eadem similitudine, deplorat miseriam ejusdem populi, in quam incidit ex indignatione Dei. « Ut quid, inquit, destruxisti maceriam ejus? » id est, quare removisti ab hoc populo auxilium tuum, quod erat quasi maceria claudens undique vineam? « Et vindemiant eam omnes qui prætergrediuntur viam, » id est, quare sinis ut omnes inimici hujus populi in illum prævaleant, eumque diripiunt, quomodo diripiunt vineam ab omnibus iter facientibus, quando destructa est maceria? Sepe enim regnum Israelitarum, deserente eos Domino ob peccata populi provocato, datum est in prædam Philistæis aut Madiianitis, aut aliis vicinis gentibus.

Vers. 14. 14. EXTERMINAVIT EAM APER DE SYLVA, ET SINGULARIS FERUS DEPASTUS EST EAM.

Deplorat nunc in particulari sub eadem vineæ metaphora, gravissimam captivitatem, quæ contigit sub rege Assyriorum, sive Salmanasar, qui totas decem tribus, sive Nabuchodonosor, qui reliquas duas captivas transtulit in Assyrios, eversa penitus civitate regia, incenso templo, et regni solio deturbato: hunc enim regem vocat aprum sylvestrem, et singularem ferum, qui non vindemiavit, sed eradicavit penitus vineam. Aprum sylvestrem inimicum esse vitibus scribit hoc loco Theodoretus, et Nabuchodonosor regem ob carnalia vitia porco similem fuisse scribit Euthymius: utraque de causa rectissime persecutorem populi Dei apri comparatum dicere possumus. Illud autem, singularis ferus, in hebraeo est, יָדוּן, de qua voce diximus in explicatione Psalmi. xlvii. Hoc loco verti potest, bestia agri, quod idem est cum apro de sylva: nam idipsum

repetivit Propheta, ut solet. In græco est, ἀγρῖος, id est, porcus agrestis: proinde tibi nos habemus in latino, singularis ferus, illud singularis est potius etymologica nominis, quam significatio. Dicitur enim bestia illa vorax, quia solitaria esse solet. Itaque per vocem singularis, hoc loco intelligendus est porcus sylvester, qui singularitate et solitudine gaudet. Per vocem ferus, intelligendum est quod porcus ille ferus et agrestis sit, et in campis sylvæ, non in stabulis et domibus habitet.

15. DEUS VIRTUTUM, CONVERTERE; RESPICE DE CÆLO, ET VIDE, ET VISITA VINEAM ISTAM.

Hic jam prædicit per modum orantis Propheta adventum Christi, qui vineam reformavit, et aliis colonis custodiendam tradidit, sicut legitur Matth. xxi: « Malos male perdet, et vineam sumo aliis agricolis locabit; » et clarius explicante Domino parabolam: « Auferetur a vobis regnum Dei, et dabitur genti facienti fructus ejus. » Non enim Ecclesia veteris Testamenti, quæ erat vinea Dei, funditus perit, sed mutata est in melius. Primitiæ enim Ecclesiæ Apostoli fuerunt, qui utique ex Israel erant. Et multa illa millia, quæ initio prædicante Petro conversa sunt ad Dominum, ex Israel etiam erant. Et Apostolus Paulus ad Rom. xi, aperte demonstrat, « gentes esse veluti ramos insertos in bonam olivam: » id est, adjunctos ad Ecclesiam ex Judeis initio congregatam. Atque igitur: « Deus virtutum, convertere, » id est, Deus exercituum cui multa millia angelorum, imo omnes res create militant, ac per hoc potentissimus es, convertere per misericordiam ad vineam tuam, ad populum tuum, a quo per indignationem justam jam dudum aversus es. « Respice de cælo, et vide, » id est, quando longe recessisti a vinea tua, sallem de cælesti habitaculo respicere dignare, et vide quam deformata sit vinea tua ab apro sylvestri. « Et visita vineam istam, » id est, et veni, ac visita per teipsum vineam istam. De hac visitatione dixit Zacharias Luc. i: « Visitationem tuam, et fecit redemptionem plebis suæ. » Et Christus ipse, Luc. xix, quando flevit Jerusalem illam terrenam, et prædixit ruinam illius, addidit rationem: « Eo quod non cognoveris tempus visitationis tuæ. »

16. ET PERFICE EAM, QUAM PLANTAVIT DEXTERA TUA; ET SUPER FILIUM HOMINIS, QUEM CONFIRMASTI TIBI.

Clarius prædicit adventum Messie. « Et perfice, inquit, eam, quam plantavit dextera tua, » id est, inchoatum opus perfice; Ecclesiam Testamenti veteris pene destructam reforma, et meliorem redde, quoniam tu eam initio fundasti, et quasi vineam plantasti, non ut periret, sed ut fructum faceret. « Et super filium hominis, quem confirmasti tibi, » id est, et respice etiam super Messiam, qui filius hominis dicitur, cum sit etiam verus filius tuus, « quem confirmasti tibi, » in co-

Eccl. xxi. velle- mentis non pe- rill, sed mutata est in melius.

Filius hominis Christus hic est.

Ionum præcipuum vineæ tuæ, id est, in ducem et principem Ecclesie tuæ: hunc enim locum de Christo intelligunt ad litteram, non solum SS. Hieronymus et Augustinus, sed etiam Theodoretus et Euthymius greci, Anobius et alii, et ipse quoque Paraphrastes Chaldeus; et accedit manifesta ratio: nam post captivitatem Babylonicam non fuit melior respublica Iudæorum, quam antea, sed longe deterior, ut S. Augustinus demonstrat in lib. XVIII *De Civit. Dei*, cap. XLV; quare si hæc propheta de perficienda vinea implenda sit, oportet eam ad Christum necessario referre. Sicut etiam refertur illa *Aggæi* cap. II: « Magna erit gloria domus hujus novissimæ plusquam primæ. » Quod autem ad verba attinet, illud, *et perfice*, ex hebræo S. Hieronymus reddidit, *et radicem*; sed vox hebraica (כֹּרֵךְ) *vecanam*, quamvis possit esse nomen, et significare radicem, aut *plantulam*: tamen potest etiam esse verbum a radice כָּרַן *con*, quod *stabilire* et *perficere* significat, et sic intellexerunt hanc vocem Septuaginta Interpretes. Illud, *et super filium hominis*, in hebræo est, *super filium*; sed quoniam paulo infra habetur, *super filium hominis*, visum est Septuaginta Interpretibus hic etiam addere *hominis*, explanationis gratia. Incertum autem est an sensus sit, « respice super filium hominis, » ut nos exposuimus, an *perfice super filium hominis*; sed utrumque recte dici potest. Orat enim Propheta ut Deus impleat promissionem suam de mittendo Messia; et quoniam si genus Hebræorum omnino periisset, Messias sine dubio non venisset, ideo rogat ut non permittat vineam istam omnino destrui, sed respiciat super Messiam futurum de semine Abraham, et ideo conservet gentem hebraicam, unde tantum bonum expectatur; vel periciat super Messiam, id est, adimpleat, quod promisit circa Messiam, quem ipse sibi ab æternitate stabilivit.

Si genus
Hebræorum
periisset,
Messias
non ven-
isset.

Vers 17.

17. INCENSA IGNI ET SUFFOSSA, AB INCREPATIONE VULTUS TUI PERIBUNT.

Declarat effectum quem pariet adventus Messiae, futurum videlicet esse, ut vinea Domini incensa et eradicata continuo iterum virescat et floreat; nam increpatione Deo vastatio illa vineæ subito evanesceat: quomodo quando Dominus increpabat tempestates, statim evanescente tempestate succedebat tranquillitas maris, et quando imperabat morbis et morti, statim evanescente morbo succedebat sanitas, et evanescente morte succedebat vita. « Incensa, inquit, et suffossa, » id est, vinea incensa igni et suffossa ab hostibus eradicantibus vites; « ab increpatione vultus tui peribunt, » id est, imperante te, ut cesset vastatio, et quasi increpante ipsam vastationem, continuo peribunt incensio et suffossio, et redibunt viriditas et integritas vineæ. S. Augustinus more suo exponit per incensionem, cupiditatem malam; per suffossionem, timorem malum: nam amor inflammat, timor humiliat: sunt autem cupiditas et timor

radices omnium peccatorum. Quicumque enim peccat, aut id facit, ut lucretur bonum temporale quod amat, vel ut evitet malum temporale quod timet. Porro Christus adveniens increpavit, et increpando expulit cupiditatem et timorem; et contra accendit amorem bonum, et introduxit timorem bonum, id est, *amorem Dei* et honorum æternorum, et timorem iræ Dei et malorum æternorum. Dixit enim: « Ignem veni mittere in terram, » *Luc. XII*; et: « Nolite timere eos qui occidunt corpus, » *Matth. X*. Neque est aliud remedium potentius ad pellendum amorem mundi, vel timorem mundi, quam si quis serio cogitet et firmissime credat, multo majora bona daturum esse Deum amantibus se, et multo majora supplicia offendentibus se, quam ea sint, quæ mundus polliceri, aut minari potest. Alii versiculum præsentem ita exponunt, « incensa igni et suffossa » vinea tua est; sed hostes ejus « ab increpatione vultus tui peribunt. » Alii, « incensa igni et suffossa » vinea tua est; et si ita pergas indignari vineæ tuæ, omnes filii Israel « ab increpatione vultus tui peribunt: » sed facilius et planior videtur expositio, quam attulimus. Illud certum est, *incensa et suffossa*, non esse generis neutri et numeri multitudinis: sed generis feminini et numeri singularis tam in hebræo textu, quam in græco, ut ad vineam omnino referri debeat.

18. FIAT MANUS TUA SUPER VIRUM DEXTERÆ TUÆ, ET SUPER FILIUM HOMINIS, QUEM CONFIRMASTI TIBI.

Securus de adventu Messie, fausta illi precatur Propheta. « Fiat, inquit, manus tua super virum dexteræ tuæ, » id est, fiat manus tua ad prolegendum semper et ubique virum dexteræ tuæ, id est, virum quem dexteræ tuæ sola proprie formavit, et præfecit Ecclesie: Christum enim, ut hominem, non cooperatio viri, sed sola divina virtus in utero Virginis formavit. Sic enim dicitur *Luc. I*: « Spiritus Sanctus superveniet in te, et virtus Altissimi obumbrabit tibi. » Et eundem Christum non electio humana, sed sola voluntas divina regem Ecclesie fecit, ut ipse dicit in *Psalm. II*: « Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus. »

19. ET NON DISCEDIMUS A TE, VIVIFICABIS NOS, ET NOMEN TUUM INVOCABIMUS.

Christo nos regente, « non amplius discedimus a te, » quia regnum Christi æternum erit, et portæ inferi non prævalebunt adversus Ecclesiam, *Matth. XVI*: « Vivificabis nos » vita gratiæ hic in terris, et vita gloriæ postea in cælis; et nos tributum reddemus invocationibus, et laudis, et actionis gratiarum in æternum.

20. DOMINE DEUS VIRTUTUM, CONVERTE NOS: ET OSTENDE FACIEM TUAM, ET SALVI ERIMUS.

Hæc est ultima conclusio Psalmi, de qua supra diximus in versiculo octavo.

PSALMUS LXXXI

SECUNDUM HEBRÆOS.

V. v. — In finem, 1. Pro torcularibus, Psalmus ipsi Asaph.

2. Exultate Deo adjutori nostro: jubilate Deo Jacob.

3. Sumite psalmum, et date tympanum: psalterium jucundum cum cithara.

4. Buccinate in neomenia tuba, in insigni die solemnitatis vestrae.

5. Quia præceptum in Israel est, et judicium Deo Jacob.

6. Testimonium in Joseph posuit illud, cum exiret de terra Ægypti: linguam, quam non noverat, audivit.

7. Diverit ab oneribus dorsum ejus: manus ejus in cophino servierunt.

8. In tribulatione invocasti me, et liberavi te: exaudivi te in abscondito tempestatis: probavi te apud aquam contradictionis.

9. Audi, populus meus, et contestabor te: Israel, si audieris me.

10. Non erit in te deus recens, neque adorabis deum alienum.

11. Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti: dilata os tuum, et implebo illud.

12. Et non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi.

13. Et dimisi eos secundum desideria cordis eorum: ibunt in adventionibus suis.

14. Si populus meus audisset me; Israel si in viis meis ambulasset:

15. Pro nihilo forsitan inimicos eorum humiliasset, et super tribulantes eos misissem manum meam.

16. Inimici Domini mentiti sunt ei, et erit tempus eorum in sæcula.

17. Et cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.

Argumentum. — Hortatur ad obedientiam legibus et institutis divinis præstandam, præsertim in rite celebrandis festis diebus in memoriam beneficiorum divinorum, quorum populus sæpe immemor fuerit. Ab Asapho, qui sub Davide degebat, compositum esse hoc carmen, censet Hengstenberg; sed aptius referri ad II *Paralip.* xxx existimamus. Stropha tres: vers. 2-6, populus: Celebrate dies festos, institutos a Jova, in memoriam liberationis a servitute Ægyptiaca; vers. 7-13, Jova: Meis beneficiis affecti, et bene moniti, parere mihi noluitis, o Israelite; vers. 14-17, si mihi obediretis, ego vos liberarem.

1. Præcentori, ad instrumentum, (vel potius modum) in urbe Geth usurpatum, carmen Asaphi.

V. s. h. — Victori in torcularibus Asaph.

Laudate Deum fortitudinem nostram [h. cantate Deo fortitudini nostræ]: jubilate Deo Jacob.

Assumite carmen, et date tympanum: citharam decoram cum psalterio.

Clangite in neomenia buccina, et in medio [h. in throno] mensæ, die solemnitatis nostræ.

Quia legitimum Israel est, judicium Deo Jacob.

Testimonium in Joseph posuit, cum egrediretur de terra Ægypti: labium quod nesciebam, audivi.

Amovi ab onere humerum ejus: manus ejus a cophino recesserunt.

In tribulatione invocasti [al. add. me], et erui te, exaudivi te in abscondito tonitru: probavi te super aquas contradictionis.

Audi, populus meus, et contestabor [al. contestator] te, Israel, si audieris me.

Non sit in te deus alienus, et non adores deum peregrinum [h. extraneum].

Ego sum Dominus Deus tuus [al. tac. tuus], qui eduxi te de terra Ægypti: dilata os tuum, et implebo illud.

Et non audivit populus meus vocem meam: et Israel non credidit [h. consentit] mihi.

Et dimisi eum in pravitate cordis sui: ambulabunt in consiliis suis.

Utinam populus meus audisset me: Israel in viis meis ambulasset!

Quasi nihilum inimicos ejus humiliasset, et super hostes eorum vertissem manum meam.

Qui oderunt Dominum, negabunt eum: et erit tempus eorum in sæculum.

Et cibavit eos ex adipe frumenti, et de petra melle saturavit eos.

2. Jubilate Deo, robori nostro, lætos clamores tollite Deo Jacobi.
3. Sumite psalmum, et date (ferite) tympanum, harpam suavem cum nablio (lyra).
4. Clangite buccina in mense, in plenilunio, die festi nostri.
5. Nam statutum pro Israele hoc est, ritus Deo Jacobi.
6. Præceptum in Josepho fecit Deus illud, quum exiret Deus contra terram Ægypti, ubi linguam, quam non noveram, audivi.
7. « Removi ab onere humerum ejus (Israelis), manus ejus a cophino *liberate* transiverunt.
8. In angustia clamasti, et liberavi te; exaudivi te *latens* in latibulo tonitru, exploravi te ad aquas rixæ.
9. Audi, popule mi, ut adhorter te; Israel, utinam morem gereres mihi!
10. Non erit (ne esto) in te deus alienus, neve prosternes te *coram* deo peregrino.
11. Ego, Jova, *sum* Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti; late aperi os tuum, et implebo illud.
12. At non morem gerit (vel *gessit*) populus meus voci meæ, et Israel non obtemperat mihi.
13. Ideo dimisi (reliqui) eum (eos) perverciæ cordis eorum, ut ambularent in consiliis suis.
14. Utinam populus meus morem gereret mihi, Israel in viis meis ambularet,
15. *Tunc* brevi hostes eorum depressissem (vel *deprimerem*), et contra adversarios eorum convertissem manum meam.
16. *Populi* osores Jovæ adularentur ei (Israel), essetque tempus eorum in perpetuum.
17. Et comedere faceret *Jovæ* eum de adipè tritici, atque ex petra melle satiarem te. »

NOTE.

Vers. 4. *Mense*, puta magno Judæorum mense, *Nisan* dicto. *Plenilunio*, die medio mensis, puta die 14. festi, puta Paschatis. — Vers. 5. *Ritus*, vel *consuetudo*, *solemnis*, proprie *judicium*. *Deo*, in honorem Dei. — Vers. 6. *Præceptum*, etc., i. e. instituit apud Israelitas illud festum. Rosenmullerus, *testimonium*, nempe illorum facinorum et beneficiorum, *in Josepho posuit illud festum*. *Ubi linguam*, etc.: Sensus: ubi eram peregrinus; vel, dum inter barbaros versarer. Maurer hoc tertium hemistichium verba Dei facit, populi inconstantiam graviter objurgantis: *Linguam quam non novi*, vel si mavis, hominum quos non novi, *audivi*, inquit, q. d. Nescio vos qui sitis, ignoti mihi quidem vos estis, ut qui, quanquam a me educti ex Ægypto, atque ut fidem mihi servaretis monti, tamen a me defeceritis. — Vers. 7. *Onere*, ab Ægyptiis imposito.

Cophino, quo lutum et lateres gestabant. — Vers. 7. *Latibulo tonitru*, pro: *secreto vobis tonantis*. Maxime ostendit Deus suam potentiam excitata tempestate. *Rixa*: conf. *Exod.* xvii, 7. — Vers. 9. Ante hunc vers. Hengstenberg intelligi vult: *Tunc*, vel *ibi, tibi dicebam: Audi*, etc. — Vers. 11. Hengstenb. *ego sum Jovæ, Deus tuus*, etc. *Late aperi*, etc., i. e. copiosissime desideris tuis satisfaciam. — Vers. 16. *Tempus* pro statu felici. — Vers. 17. *Adips tritici* est optimum triticum. *Mel ex petra* est id, quod apes silvestres in cavernis petrarum mellificant, quod mel delicatius eo, quod dabant apes domesticæ, fuisse vel creditum esse videtur. Non male tamen Hengstenberg, coll. *Deut.* xxxii, 13, putat *mel de petra* esse illud, quod divino beneficio ex ipsis petris profluit, atque hac locutione intelligi in genere eximia Dei beneficia.

BELLARMINI EXPLANATIO.

PSALMUS LXXX.

TITULUS ET ARGUMENTUM.

In finem pro torcularibus, Psalmus ipsi Asaph.

Quid sit *pro torcularibus*, diximus in explicatione Psalmi viii; hoc solum addendum videtur hoc loco, non esse probabile quod Theophylactus scribit ad cap. vii S. Joannis, hunc Psalmum inscribi *pro torcularibus*, quod in eo gratias agatur Deo pro collectione uvarum, et aliorum fructuum, quæ fit in mense septembris. Hoc, inquam, non est probabile, quoniam in toto Psalmo, ut etiam annotavit S. Augustinus, nulla fit mentio collectionis uvarum, aut aliorum fructuum. Deinde non solum hujus Psalmi, sed etiam Psalmi octavi et octogésimi tertii titulus est, *pro torcularibus*, in quibus Psalmis nulla mentio fit septembris, aut collectionis uvarum. His ergo omis, argumentum est corroboratio ad festos dies rite celebrandos: et simul commemoratio beneficiorum Dei, ob quæ dies festi celebrantur; et reprehensio negligentæ et ingratiitudinis Hebræorum. In quibusdam codicibus additur ad titulum, *quinta Sabbati*, sed in hebræis codicibus, et in correctioribus græcis et latinis non habetur.

EXPLICATIO PSALMI.

Vers. 1. 1. EXULTATE DEO ADJUTORI NOSTRO, JUBILATE DEO JACOB.

Hortatur Propheta ut, cum Deum laudamus, cum magna cordis lætitia id agamus: « hilarum enim datorem diligit Deus, » ut ait Apostolus in II Cor. ix; et si hilarem datorem, multo magis hilarem laudatorem. Hilaritas autem cordis ex desiderio et amore nascitur; proinde qui cum aecidia psallit, et qui divinum officium, non dulces canticum, sed grave onus judicat, indicat se parum amare, cui psallit. « Exultate, inquit, Deo adjutori nostro, » id est, cum exultatione laudate Deum, qui potens est et fortis ad nos in omnibus rebus juvandos. « Jubilate Deo Jacob, » id est, magna et læta voce canite laudes Dei nostri. In hebræo pro *adjutori nostro*, est *קנותי*, *fortitudini nostræ*, sed idem est sensus: nam fortitudinem Dei celebramus, quam in nostro auxilio quotidie experimus.

Vers. 2. 2. SUMITE PSALMUM, ET DATE TYMPANUM, PSALTERIUM JUCCUNDUM CUM CITHARA.

Hortatur ut non solum voce, sed etiam instrumentis musicis Deum celebremus, quod etiamsi ad litteram de corporalibus instrumentis intelligitur, tamen in novo Testamento præcipue intelligi debet de sonitu honorum operum, quæ verbis laudatoris quasi ex altera parte respondere et consonare debent. S. Augustinus exponit prima

verba, quasi sacerdotes dicant plebi: « Sumite psalmum » a nobis, « et date nobis tympanum, » id est, sumite a nobis spiritualia, et date nobis carnalia. Sed quanquam id justissimum sit, et confirmatum ab Apostolo I Cor. ix: « Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnum est si nos carnalia vestra metamus; » tamen hoc loco secundum litteram, « sumite psalmum, et date tympanum, » iisdem personis dicitur, Levitis videlicet, quorum officium erat canere psalmos, et pulsare tympana, psalteria et citharas. Itaque « sumite psalmum, » significat: Assumite psalmum, et incipite canticum: « date tympanum; » significat: Proferte tympanum, et incipite pulsationem; nec solum tympanum, sed etiam psalterium et citharam proferte, et jucunde pulsate. In hebræo legitur inverso ordine: *Citharam jucundam cum psalterio*, pro quo græci et latini habent: « Psalterium jucundum cum cithara, » sed in sensu nulla diversitas est. Illud, *jucundum*, videtur opponi sono gravi et rudi tympanorum; psalterium enim et cithara jucunde et dulciter sonant, tympanum asperè et incondite.

3. BUCCINATE IN NEOMENIA TUBA, IN INSIGNI DIE SOLEMNITATIS VESTRÆ.

Explicat, quo tempore sit præcipue jubilandum, et ait: « Buccinate in neomenia tuba, » id est, initio mensis, quod græce dicitur *νεομηνία* quasi *nova luna*, quia in novilunio Hebræi incipiunt

Hilarem
laudato-
rem dili-
git D. us.

Leviticor.
xviii, 16.
Ejusd.
Psalmi
cxlviii.

Vers. 3.

menses, et festa celebrabant. « In insigni die solemnitate vestra, » id est, « buccinate in neomenia, » quae est insignis dies solemnitate vestra. Disputant hoc loco tractatores, an Propheta hoc loco loquatur de omnibus neomeniis, an de neomenia septembris: nam omnes neomeniae, id est, omnia initia mensium lunarium erant dies festi apud Hebraeos, et in illis clangebatur tubis, ut habetur in lib. Num. cap. x; tamen neomenia septembris erat celeberrima omnium, quia in eam diem incidebat festum Tubarum, ut habetur Levit. xxii, Num. xxix. Qui volunt Prophetam loqui de sola neomenia septembris, nituntur potissimum sequentibus verbis: « In insigni die solemnitate vestra. » Ubi videtur restringi nomen neomeniae ad unam neomeniam insignem et solemnem, in qua potissimum erat usus tubarum, quae sine dubio erat neomenia septembris, qua dicitur Num. xxix: « Dies clangoris et tubarum; » et Levit. xxii, dicitur « sabbatum memoriale, clangentibus tubis celebrandum, et vocandum sanctum, » atque in eo ab omni opere servili esse vacandum. Qui autem existimant Prophetam loqui de neomenia cuiusque mensis, dicunt verba sequentia: « In insigni die solemnitate vestra, » non intelligi de neomenia, sed de aliis festis, ut Pascha, Pentecoste, Tabernaculorum, et aliis, ut sensus sit: « Buccinate in neomenia, » et buccinate etiam tuba in omni alia « insigni die solemnitate vestra. » Res est parvi momenti: tamen prior sententia mihi probabilius videtur, quoniam ut plurimum in Psalmis, quod passim observat S. Augustinus: posterior pars versiculi repetit, ut declarat partem priorem. Quod attinet ad verba, illud, in insigni, hebraice est בְּיָמֵינוּ, quod proprie significat, in operimento, sive tegmine, vel, ut alii dicunt, in tempore constituto, sive solemnitate, et ad verbum sic verti posset haec sententia: Buccinate in neomenia tuba, in tempore solemnitate ad diem festum vestrum: quod idem est cum eo, quod vertunt Septuaginta, quantum ad sensum attinet; idem enim est, in insigni die festivitatis, et in tempore solemnitate ad diem festum, nisi quod in hebraeo est prima persona pronominis, in graeco et latino est secunda. Nam in hebraeo est בְּיָמֵינוּ, solemnitate nostra; in graeco, vestra. Sed utrumque est verum, et fortasse Septuaginta legerunt in secunda persona, etiam in hebraeo: advertimus enim non raro aliter legisse hebraicum textum Septuaginta Interpretes, quam nunc habeatur in nostris libris.

Ver. 4. 4. QUIA PRAECEPTUM IN ISRAEL EST, ET JUDICIUM DEO JACOB.

Ver. 5. 5. TESTIMONIUM IN JOSEPH POSUIT ILLUD, CUM EXIRENT DE TERRA AEGYPTI: LINGUAM, QUAM NON NOVERAT, AUDIUIT.

Reddit rationem cur oporteat cum exultatione cantare, et instrumenta musica pulsare in die festo: quia videlicet hoc Deus ipse mandavit quando

eduxit populum de captivitate Pharaonis. Vult enim Deus, qui nulla re indiget, hoc tribulum laudis et memoriae beneficiorum suorum. « Quia, inquit, praecceptum in Israel est, » id est, psallere, et tympana cum aliis instrumentis pulsare oportet in signum laetitiae et gratiarum actionis, quia hoc precepit Deus populo suo Israel; et hoc praecceptum habetur, et conservatur in Israel, id est, in populo Dei, qui a parente dicitur Israel. « Et iudicium Deo Jacob; » idem repetit aliis verbis: idem enim est praecceptum; et iudicium hoc loco, ut etiam in Psal. xviii et cxvii, et alibi. Idem quoque est Israel et Jacob, ait igitur: « Et iudicium Deo Jacob, » id est, et hoc ipsum est decretum, quod servandum est a populo Jacob erga Deum suum. « Testimonium in Joseph posuit illud, cum exiret de terra Aegypti. » Id ipsum secundo repetit cum additione temporis; idem enim intelligitur per Israel, per Jacob et per Joseph, populus videlicet Dei, qui totus constabat ex filiis Jacob et Joseph, ut supra diximus in Psal. lxxvi et Psal. lxxix. Idem quoque est praecceptum, iudicium et testimonium, ut dictum est in Psal. xviii et cxvii. « Posuit, inquit, testimonium in Joseph, » id est, constituit hoc praecceptum in populo suo, qui Joseph dicitur esse a Patriarcha Joseph, qui pater fuit naturalis duarum tribuum, et pater prolectione et providentia in Aegypto omnium filiorum Israel. Posuit autem hoc praecceptum Deus in populo suo, quando eduxit eum de Aegypto, siquidem omnia praeccepta, et hoc unum cum ceteris data sunt a Deo per Moysen in deserto, paulo post egressionem de Aegypto, ut notum est ex lib. Levit. et Num. « Linguam, quam non noverat, audivit. » Haec pars ultima versiculi duobus modis exponi solet. Prior expositio est veterum scriptorum, Hieronymi, Augustini, Theodoretii, Euthymii et aliorum, quod per linguam, quam non noverat populus Dei, intelligatur vox audita de monte Sina: non enim audiverat unquam antea populus vocem Dei loquentis; et spiritualiter intelligitur vox Evangelii, quam incipiunt audire et credere, qui exeunt de Aegypto, et serio convertuntur ad Deum. Posterior expositio est aliquorum recentiorum, quod per vocem quam non audiverat, intelligitur lingua Aegyptiaca, ut sensus sit: « Linguam, quam non noverat, audivit, » id est, populus Dei in Aegypto, unde per gratiam Dei eductus fuit, « linguam, quam non noverat, audivit; » ac per hoc cum barbaris ignota lingua conversatus est. In hebraeo habetur in prima persona, « linguam, quam non noverat, audivi. » Sed credibile est Septuaginta Interpretes legisse in tercia persona, et sic fuisse in antiquis codicibus.

6. DIVERIT AB ONERIBUS DORSUM EJUS, MANUS EJUS IN COPHINO SERVIEBUNT.

Hoc est alterum beneficium Dei erga Hebraeos in exitu eorum de Aegypto. Siquidem Aegyptii Hebraeos cogebant serviliter laborare in operibus

duris laterum faciendorum et coquendorum, ut perspicuum est ex lib. Ecod. cap. i, ii et viii. Ait igitur: « Diverit ab oneribus dorsum ejus, » id est, Deus diverit ab oneribus dorsum Israel, sive Jacob, sive Joseph, id est, dorsum populi sui, liberans eum ab oneribus duris luti et laterum, quibus opprimebatur ab Aegyptiis. « Manus ejus in cophino serviebant, » id est, diverit Dominus ab oneribus dorsum populi sui, cujus populi manus longo tempore in gestandis cophinis plenis luto, vel lateribus servierunt. In hebraeo habetur in prima persona, diverit ab onere dorsum ejus: et quamvis sensus idem sit, sive loquatur Propheta, sive Deum loquentem introducat: tamen omnino credibile est, in codicibus antiquis, quos habuerunt Septuaginta Interpretes, fuisse in tercia persona: nulla enim est ratio, cur vertere voluerit aliter quam in textu invenerint. Illud autem in cophino servierunt, in hebraeo est, a cophino recesserunt. Sed manifesta est ratio diversitatis ob unius litterae similitudinem: nam Septuaginta legerunt תְּכַרְכְּרֵנִי, quod est recesserunt; et nunc legitur תְּכַרְכְּרֵנִי quod est recesserunt: sunt enim litterae simillimae.

Ver. 7. 7. IN TRIBULATIONE INVOCASTI ME, ET LIBERAVI TE; EXAUDIVI TE IN ABSCONDITO TEMPESTATIS: PROBAVI TE APUD AQUM CONTRADICTIONIS.

Ab hoc versiculo usque ad finem vicissim commemorat Deus beneficia sua in populum, et ingratitude populi in Deum. « In tribulatione invocasti me, et liberavi te, » id est, dum in Aegypto tribulationem gravissimam patereris, invocasti me, et liberavi te, educens de terra illa, et liberans de durissima servitute. « Exaudivi te in abscondito tempestatis, » id est, exaudivi te non solum cum timeres iram Pharaonis, sed etiam cum timeres tempestates et plagas, quibus percussus Aegyptus: hunc enim abscondi te, et protexi, ne plaga ille tibi noceret. Vel, ut alii volunt, « exaudivi te, » cum transisses per mare Rubrum, et Pharaeo cum curribus suis et equitibus se sequeretur, ego latens in columna nubis et ignis excitavi tempestatem in mari, et subverti rotas currum Pharaonis, et universum exercitum interfeci. Itaque illud, « in abscondito, » potest referri tum ad populum absconditum a Deo tempore tempestatis, tum etiam ad ipsum Deum absconditum in columna nubis, et invisibiliter pugnantem cum Pharaone et exercitu ejus. « Probavi te apud aquam contradictionis, » id est, post hac tam magna beneficia tentavi te per aquam penuriam, ut explorarem fidem et patientiam tuam: sed inveni te impatientem et infidelem. Scribitur haec historia Ecod. xvii et Num. xx, ubi Deus permisit ad modicum tempus, ut populus aquae penuria laboraret, et populo murmurante, et verso in seditionem, Deus ex petra eduxit aquas largissimas. Vocata est autem aqua illa contradictionis, quoniam propter aquam popu-

lus contradicere coepit Mosi, atque ejus imperium detrectare.

8. AUDI, POPULUS MEUS, ET CONTESTABOR TE; ISRAEL, SI AUDIERIS ME, NON ERIT IN TE DEUS REGENS, NEQUE ADORABIS DEUM ALIENUM.

9. EGO ENIM SUM DOMINUS DEUS TUUS, QUI EDUXI TE DE TERRA AEGYPTI: DILATA OS TUUM, ET IMPLEBO ILLUD.

Refert Propheta in persona Dei, quam aequas condiciones Deus populo suo proposuerit, et quam amplas pollicitationes addiderit, si pactis conventis stare voluisset. In quo apparet ineffabilis benignitas Dei. « Audi, » inquit, tu gens hebraea, quae es « populus meus, » et palam admonere, quae testatum faciam tibi quid a te requiram, et quid tibi redditurus sim. « Israel, si audieris me, non erit in te Deus recens, » id est, si me audire, et mihi obidere volueris, hoc a te requiro, hoc in primis tibi mando, « ut non sit apud te Deus recens, » id est, Deus, quem non coluerunt patres tui, sed recens introductus. Sic enim hoc explicatur in cantico Moysi, Deuter. xxxii. Vere tamen scribit S. Augustinus omnes deos falsos esse deos recentes, quia non sunt aeterni neque sine principio, sed nuper in officina sculptoris effecti, vel in cerebro humane vanitatis formati. « Neque adorabis Deum alienum: » id est declaratio, vel repetitio ejusdem rei: dicuntur enim dii aliarum gentium, quos non coluerunt Patriarchae Hebraeorum. « Ego enim sum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Aegypti. » Optima ratio, cur non debeat gens Judaica colere deos alienos, quoniam, inquit: « Ego sum Dominus Deus tuus, qui redemi te de captivitate, » ac transtuli a servitute Pharaonis ad servitatem meam. Quae ratio multo etiam magis convincit christianos, non debere colere deos alienos: quia Deus verus atque aeternus, non solum nos cum ceteris creavit, sed per Christum filium suum liberavi de captivitate diaboli, et transtulit in regnum filii dilectionis suae. « Dilata os tuum, et implebo illud. » Haec est promissio amplissima Dei cultoribus suis, quae sumpta est a metaphora cibi. « Dilata, » inquit, quantum potes, « os, » et fauces desiderii tui, quia replebo cibo suavissimo famem tuam. Hanc promissionem solum Deus implere potest. Quidquid enim creatum nobis detur, non satiat, neque explere potest appetitum cordis humani. Sola Dei visio, atque fructus, quae bonum est infinitum, et omnia omnino bona comprehendit, satiare nos poterit. Recentiores referunt hanc versiculum ad orationem, ut sensus sit: « Aperi os tuum, » et pete quod vis, et implebo petitionem tuam. Sed veteres, SS. Hieronymus, Augustinus, Theodoretus et Euthymius referunt ad cibum, ut exposuimus, et vere dilatate os, et implebo os, ad comestionem potius pertinent, quam ad locutionem. Sensus autem idem est.

Initia omnium mensium erant Hebraeis festa.

Joseph pater duorum Israel.

Oneres dii facti sunt recens.

Solus Deus appetitum cordis humani satiare potest.